

ЗА РЕДАКЦІЄЮ
ЖАНА-ФРАНСУА МАРМІОНА

СВІТОВИЙ БЕСТСЕЛЕР
ГАРВАРДСЬКІ ПРОФЕСОРИ РЕКОМЕНДУЮТЬ

Жан-Франсуа Мармїон – французький науковий журналіст. Його збірка «Чому люди тупі? Психологія дурості» стала сенсацією, про яку гарвардський професор Стивен Пінкер сказав: «Нам дуже потрібна така книжка, як ця».

Щодня без винятку ми бачимо, чуємо й читаємо дурниці. Водночас усі їх роблять, думають, перетравлюють і говорять. Усі ми час від часу буваємо дурнями, які мимохіть верзуть дурниці без важких наслідків. Та поза щоденним фоновим шумом глупства доводиться мати справу з натовпом фахових, коронованих дурнів, дурнів з великої літери. І в цих дурнях, хоч де вони нас спіткають, на роботі чи вдома, немає нічого смішного. Тож чому їхня «популяція» збільшується, перетворюючи дурість із вади на еталон? Жан-Франсуа Мармїон здійснив приголомшливе комплексне дослідження феномена людської тупості.

- Як інтернет і соціальні мережі роблять нас дурними
- Чому дуже розумні люди часом вірять у нісенітниці
- Як боротися з колективною тупістю
- Пропаганда відсталості та методи протистояння обскурантизму

У цій сміливій, часом зухвалій і відвертій збірці психіатри, вчені, філософи, соціологи та письменники з усього світу пропонують нам свій погляд на людську дурість, її природу і те, чому вона досі існує в нашому житті.

WWW.BOOKCLUB.UA

ISBN 978-617-12-7615-4

9 786171 276154

ЧОМУ ЛЮДИ ТУПІ?
ПСИХОЛОГІЯ ДУРОСТІ

ЖАНА-ФРАНСУА МАРМІОНА
ЗА РЕДАКЦІЄЮ

ЧОМУ ЛЮДИ
ТУПІ?
ПСИХОЛОГІЯ ДУРОСТІ

SOUS LA DIRECTION
DE JEAN-FRANÇOIS MARMION

PSYCHOLOGIE
DE LA
CONNERIE

ЗА РЕДАКЦІЄЮ
ЖАНА-ФРАНСУА МАРМІОНА

ЧОМУ ЛЮДИ ТУПІ? ПСИХОЛОГІЯ ДУРОСТІ

УДК 159.9
Ч-75

Жодну з частин цього видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Друкується за сприяння *Éditions Sciences Humaines*
та його законного агента *2 Seas Literary Agency*
і ко-агента *SAS Lester Literary Agency & Associates*

Перекладено за виданням:
Psychologie de la connerie / [Sous la direction de Jean-François Marmion]. —
Auxerre Cedex: Sciences Humaines Éditions, 2018. — 380 p.

Переклад з французької *Марини Марченко*

Дизайнер обкладинки *Аліна Белякова*

ISBN 978-617-12-7615-4
ISBN 978-2-36106-511-9 (фр.)

© Sciences Humaines, 2018
© Éditions Denoël, p. 7 : Où en est la psychologie de l'enfant?
René Zazzo, 1983
© Nemigo Ltd, видання українською мовою, 2020
© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», переклад і художнє оформлення, 2020

Якось я вивчав був дурість. Перші результати вельми надихали. До того ж не бракувало добровольців для дослідження. Чого мені забракло, це часу. Я сподівався, що, може, хтось із студентів захопиться моєю ідеєю і візьметься за цей проект. Хороша ж тема для дисертації! Але ні! Моя пропозиція їх бентежила... Тема видавалася їм несерйозною... А саме поняття — вони не розуміли, як таке може бути предметом науки. Отак ціла купа цінних об'єктів бігають по вулицях, не помічені психологами.

*René Zazzo, «Qu'est-ce que la connerie, Madame?»
(Мадам, що таке дурість?)
в «Où en est la psychologie de l'enfant?», Denoël, 1983*

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

ХТО ВХОДИТЬ ТУТ, ПОКИНЬ УСЮ НАДІЮ

«Здоровий глузд найсправедливіше розділений між людьми», — писав Декарт. А дурість?

Вона скрізь — цідиться, проступає краплями, струменіє чи фонтанує. Вона скрізь, не визнає ні меж, ні кордонів. Часом це тихий плюскіт, майже стерпний, іноді — застояна гидка твань, а часом — землетрус, шквал, цунамі, що пожирає все на своєму шляху, трощить, топче, паскудить, дурість не оминає нікого. Ба й гірше, подекують, що ми всі — її джерело. Я й сам почуваюся не надто здоровим.

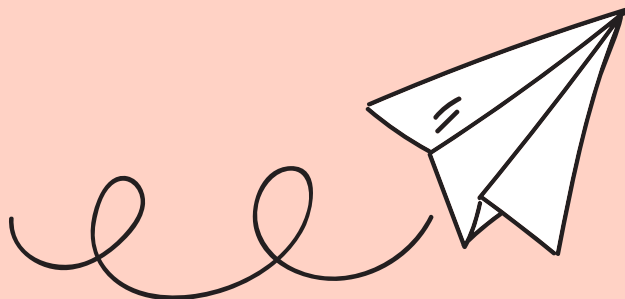
НЕСТЕРПНА ВАЖКІСТЬ БУТТЯ

Усі ми щодня, без винятків, бачимо, чуємо й читаємо дурниці. Водночас усі їх роблять, думають, перетравлюють і говорять. Усі ми час від часу буваємо дурнями, які мимохідь верзуть дурниці без важких наслідків. Головне — усвідомлювати це і шкодувати, тому що робити помилки властиво людині і визнана провина вже наполовину пробачена. Ми завжди для когось дурні, але рідко для себе... Поzza щоденним фоновим шумом глупства, доводиться, на жаль, мати справу з ревищем фахових, коронованих дурнів, дурнів з великої літери. І в цих дурнях, хоч де вони нас спіткають, на роботі чи вдома, немає нічого смішного. Вони нас пригнічують і мордують своєю впертою махровою дурістю й безпідставним апломбом. Вони наполегливі, вони напірають, вони легко, одним розчерком пера перекреслюють вашу думку, почуття й гідність. Вони псують вам настрої і змушують зневіритися в існуванні хоч якоїсь справедливості в цьому світі. Навіть з великою поблажливістю ми відмовляємось упізнавати в них своїх родичів.

Дурість — це невиконана обіцянка, обіцянка розуму й довіри, яку зрадив дурень, зрадник людства. Дурень — він «баран», тварина! Ми б хотіли його любити, зробити з нього друга, але дурень не на висоті — себто не на нашій висоті. Він потерпає від невиліковної хвороби. А що відмовляється лікуватися, переконаний у тому, що він єдиний видючий у світі сліпих, — трагікомедія повна. Немає нічого дивного в тому, що зомбі зачаровує своєю подобою існування, своєю інтелектуальною нікчемністю та базовою й насущною потребою припинювати до свого рівня живих, героїв, хороших. Зрештою, дурень і вам хоче відключити мозок: і тут він не хибить. Найгірше в дурнях те, що вони часом бувають розумні, принаймні освічені: вони ладні спалювати книжки і їхніх авторів заразом в ім'я іншої книжки, іншої ідеології чи того, чого їх навчили великі вчителі (дурні чи ні), — ключ до знань у їхніх руках перетворюється на ключ від клітки.

СУМНІВ ЗВОДИТЬ З РОЗУМУ. ПЕВНІСТЬ РОБИТЬ ДУРНЕМ

Класичний дурень засуджує вас без права на оскарження, негайно, без пом'якшувальних обставин, лише на підставі зовнішності, яку до того ж він ледь розгледів крізь шори на очах. Він уміє вдавати ревність, щоб згуртувати собі подібних і спонукати до лінчування в ім'я доброчесності, пристойності та шани. Дурень полює зграєю і думає стадом. «Жодної користі від множини, щойно вас більше чотирьох — і ви вже зграя дурнів», — співав Жорж Брассанс. Він же проголошував: «Слава тим, хто замість п'ястися до священних ідеалів просто не надто набридає сусідам». Та ба! Біда лишень у тім, що сусіди не завжди такі ж стримані!

Осоружний дурень не заспокоїться, поки не зробить вас нещасним, і лишиться задоволений собою. Непохитний. Прищеплений проти вагань. Упевнений у своєму праві. Щасливий ідіот скрутить вам яйця, не скрутивши собі шию.

Для дурня його переконання вибиті в мармурі, а всі знання будуються на піску. Сумнів зводить з розуму, певність робить дурнем, треба вибрати свій табір. Дурень усе знає краще за вас, зокрема й те, що ви маєте думати, відчувати, робити і як голосувати. Він ліпше за вас знає, хто ви такий і що для вас краще. Якщо ви не згодні, він вас зневажатиме, ображатиме, ранитиме ваші почуття чи й у прямому сенсі, і все заради вашого добра. І, якщо це можна здійснити безкарно, цілком можливо, що в ім'я вищого ідеалу він замахнеться й на такий порох, як ваше життя.

Гіркий факт: обороняючись, ви потрапите в пастку. Спробуйте напоумити дурня чи змінити його, і ви пропали! Бо якщо ви вважаєте своїм обов'язком його поліпшити, тоді ви також уважаєте, що знаєте, як він мусить думати й поводитись... звісно ж, як ви. Ну от, ви вже дурень. На додачу ще й наївний, бо думаєте, що здатні стати з ним на прою. Ба гірше, що більше ви намагатиметесь змінити дурня, то сильнішим його робитимете: він буде вельми задоволений відчувати себе жертвою, яка непокоїть, а отже, має рацію. Ви даруєте йому освячення, легалізуєте як героя-нонконформіста, якого жаліють і яким захоплюються. Боець опору... Сила цього прокляття лякає: намагаючись поліпшити дурня, ви не тільки зазнаєте невдачі — ви його підсилюєте й наслідуйте. Був лише один бовдур, аж ось маємо двох. Боротися з дурістю — тільки зміцнювати її. На місці кожної відрубаної голови в дракона виростають дві.

ЙОЛОПИ АПОКАЛІПСИСА

Отож дурість не слабшатиме. Вона прогресує. То чи справді ми переживаємо сьогодні її золотий вік? Чи справді сьогодні вона більша, ніж учора, і менша, ніж буде завтра? Найкращі уми завжди так міркували про свій час, відколи до нас доходять писемні свідчення. І свого часу вони, можливо, мали рацію. Або ж, як усі, просто поробилися старими дурнями... І все ж новизна сучасної епохи в тому, що сьогодні досить одного дурня й однієї червоної кнопки, щоб використати

дурість і цей світ разом із нею. Одного лише дурня, обраного баранами, вельми гордими правом вибирати собі м'ясника.

Інша визначна риса нашого часу в тому, що, навіть коли дурість і не в апогеї, вона все ж ніколи досі не була такою явною, такою розкутою, стадною й агресивною. Є через що впасти у відчай і нарікати на заблуканих одноплемінників, але можна вимушено взятися до філософії, бо дедалі важче заперечувати марнославство всіх і нарцисизм кожного, так само як позірність зовнішнього й нікчемність категоричних суджень. Нехай би другий Еразм подарував нам нову «Похвалу глупоті» (але не більше 140 знаків за раз, заради Бога, щоб не заболіла голова)! Нехай би новий Лукрецій зобразив нам глибоке полегшення, а може, й радість, що їх можна відчути, залишаючись на березі, коли коловорот поглинає Човен дурнів, які занехаяли свій корабель, а потому кличуть на допомогу, щоб не втопитися... Та справжнє задоволення для гурмана — це насолоджуватися битвою дурнів між собою, коли ті приндяться на своїх его: бо якщо великі розуми зустрічаються, то дурні зіштовхуються. У намаганнях залишатися глядачем, а не учасником надто сміливо вірити, що дурість вплине на нас менше, ніж на крикливих, буркотливих, тихих і буйних сучасників, але якщо вдасться — який тріумф! Краще б він був скромний, до речі: вам не пробачать перебування над бійкою. Спробуйте втекти зі стада, і воно саме відведе вас на бійню. Вийте з вовками, бекайте з баранами, не надто вирізняйтеся, бо зроблять крайнім. Не варто й додавати, що коли ви справді вважаєте себе інтелігентнішим і вірцевішим за середній рівень, роковий діагноз на підході: ви, ймовірно, носій дурості в інкубаційному періоді і не відчуваєте хвороби...

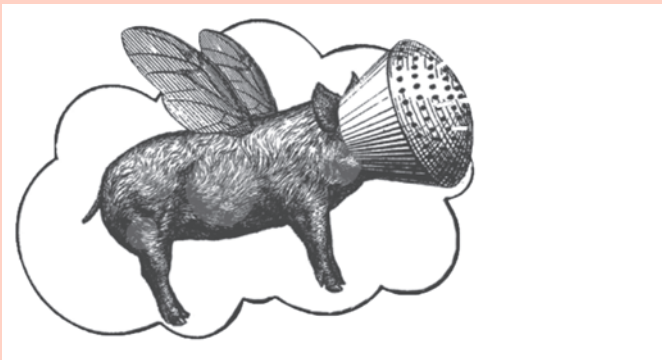
З огляду на масштаби лиха й неосяжність завдання, претензії на вивчення дурості в цій книжці були б іще однією дурістю на додачу. Без сумніву, треба бути доволі самовпевненим, зворушливо наївним або легковажним, щоб братися за таку тему. Мені це добре відомо, та дурню ж море по коліна. Якщо пощастить, вийде просто смішно. А сміх не вбиває. Натомість дурість — так! І вона нас переживе. Що там, вона всіх нас поховає. Сподіваймося, що в могилі вона дасть нам спокій...

Останнє зауваження: усі міркування про дурнів чинні також і для дуреп. Нехай заспокояться! На жаль, стаття не робить різниці... Отож я оголошую, о дурні всіх порід і дурепи всіх мастей, несусвітні бовдури

й довбні на різний смак, правдиві дурники, нещасні кретинки, брудні недоумки, великі дуринди, бідолашні дурисвітки, уперті низьколобі, дзбани й макітри, нетямки й тупаки, просторіки й навіжені, ідіоти й теплі, капустяні голови й безмозкі, без царя в голові й без третьої клепки, дурки й глупаки, бевзі, невігласи, благуваті, простачки, йолопи, боввани, тюті з полив'яним носом, кепи, штурпаки, безголові, закінчені тупі самовдоволені кретини, пустопорожні рагулі й смердючі мудили, недоноски, мандрьохи, прожектери, легковіри, харпаки й талалайки, ось ваш зірковий час: ця книжка цілком присвячена вам. Але ви в ній себе не впізнаєте...

Щиро ваш дурень,

Jean-François Martineau

НАУКОВЕ ВИВЧЕННЯ ДУРНІВ

СЕРЖ ЧИККОТТІ

ПСИХОЛОГ. НАУКОВИЙ СПІВРОБІТНИК УНІВЕРСИТЕТУ ПІВДЕННОЇ БРЕТАНІ

Дурень стверджує... розумний сумнівається... мудрий розмірковує.

Аристотель і... Серж Чиккотті

Чи можна науково вивчати дурнів? Провокативне запитання! Відомі дурнуваті дослідження (як-от «Чи рятує пердіж від страху?»²), дослідження дурнуватих професій, що не мають жодної соціальної користі й майже не приносять особистого задоволення³, але дослідження дурнів?

Насправді, коли поцікавитися науковою літературою в царині психології, дурість, у загальному розумінні, доволі добре вивчена. У цьому сенсі можна відповісти, що так, дурнів досліджувати можна, але при цьому слід пам'ятати, що вивчення дурнів є власне вивченням Людини, не більше й не менше. Можна висувати типовий портрет дурня, добираючи певні риси, вивчені в різних дослідженнях. У такий спосіб матимемо порівняно точне уявлення про дурня (причепа, трохи гальмує, з доволі обмеженими інтелектуальними ресурсами й браком уваги) і навіть про деякі його різновиди на зразок пихатого бовдура, коли базова версія доукомплектована отруйним нарцисизмом, себто цілковитим браком співпереживання.

ДУРІСТЬ І БРАК УВАГИ

Та замість робити дурня предметом вивчення дослідження в галузі психології дозволяє насамперед зрозуміти, чому люди часом поведуться по-дурному.

Зокрема, вивчення поведінкових сценаріїв⁴ показує, що люди у більшості випадків вдаються до дій, не надто заглиблюючись в аналіз. Вони діють за звичними відпрацьованими шаблонами, якими послуговуються автоматично, за внутрішніми чи зовнішніми підказками. Саме тому ви можете зауважити: коли ти плачеш, завжди знайдеться дурень, який скаже тобі: «Привіт, усе гаразд?» Це така ж дурість, як удруге дивитися на годинник, коли щойно вже поглянув на нього.

Якщо хочеш довідатися час, треба подивитися на годинник — це сценарій, який запускається машинально. Такий механізм дозволяє не зосереджувати увагу, бо користь сценаріїв саме в тому, щоб не надто зосереджуватися на завданні. Як наслідок, коли людина не уважна й думає про інше, вона дивиться й не бачить, інформація не сприймається і доводиться вдруге дивитися на годинник. Хіба ж це не дурість?

Психологи, які працюють у царині ресурсів уваги, показали, що ми вельми слабуємо на сліпоту до змін⁵, і навіть важливу перемену не завжди помічають. Саме тому можна почути нарікання: «Коли ти втрачаєш 10 кг на дієті, завжди знайдеться недоумок, який не бачить різниці...» Дослідження «ілюзії контролю»⁶ дозволяють нам зрозуміти, чому завжди знаходиться дурень, який тисне, як божевільний, на кнопку ліфта, коли її вже натиснули, а вивчення соціального ефекту — чому, коли один дурнуватий водій повертає на перекриті вулицю, завжди знаходиться другий, який їде за ним, і коли на телегрі в такого запитують, що обертається довкола Землі — Місяць чи Сонце, він просить допомоги зали.

Люди нерідко відхиляються від чистого раціоналізму й очікуваних показників. І найбільшим дурнем виявляється в кінцевому рахунку той, хто найпомітніше відхиляється від середньої величини, виведеної з досліджень. Загалом його бачення світу спрощене: у нього проблема з великими числами, квадратними коренями, складними речами, як-от із Гаусовою кривою, на якій він часто сприймає лише крайнощі. Сталін говорив, до речі: «Смерть одного солдата — трагедія, смерть тисячі — статистика». Побрехеньки всім подобаються трохи більше за нафаршировані статистикою наукові звіти. Але дурень від побрехеньок божеволіє. Він знає навіть одного, який упав був з сорокового поверху й не розбився, до речі, про це говорили по телебаченню.

ДУРІСТЬ І ПЕРЕКОНАННЯ

Дослідження переконань виявили віру в справедливість світу (*Belief in a Just World*⁷), мабуть, найпоширенішу в світі, яку прекрасно ілюструє бовдур такою фразою: «Її згвалтували, але ти бачив, як вона вдягалась?» Що більший дурень, то більше жертва заслуговує на те, що з нею сталося... Горезвісний пихатий бовдур, до речі, зневажає убогих, цих «голодранців».

Дурень вирізняється здатністю вірити в бозна-що, від теорій змови до впливу Місяця на поведінку, не оминаючи гомеопатію, яка діє навіть на його собаку, а це неабиякий доказ! 28 травня 2017 року на трасі А4 зафільмували мотоцикл, який проїхав багато кілометрів без водія, що впав раніше⁸. Для найдурніших винний у цьому, звісно ж, привид «білої дами», для найбільш тямущих — це гіроскопічний ефект... До речі, схоже, існує зворотна залежність між містичними віруваннями і ймовірністю отримати Нобелівську премію⁹.

У тій же царині переконань дослідження¹⁰ виявляють різницю між «зеленими дурниками» і «старими дурнями»¹¹. Доведено, що з часом негативні спогади стираються, залишаються тільки позитивні... Отож що старша людина, то більше в неї схильність бачити в минулому хороше, що й спонукає старих дурнів говорити: «От раніше було ліпше...»

Причини нашої ірраціональної поведінки досліджені в численних розвідках, і дослідники пояснюють її потребою контролювати своє оточення. Цю потребу виявляє всякий живий організм (і неабияк: зауважте, як ваш собака кидається до дверей, почувши дзвінок, хоч до нього ніхто не приходиться...). У людських істот ця потреба може навіть призвести до абсурдної поведінки на зразок звернення до ясновидців. У Франції близько 100 тисяч осіб називають себе «ясновидцями», їхній сукупний дохід коливається довкола трьох мільярдів євро на рік. І хоч у жодного самопроголошеного ясновидця дослідники так і не виявили реального дару ясновидіння, це не заважає їм заробляти статки. За оцінками, 20 % жінок і 10 % чоловіків принаймні раз у житті зверталися до ясновидців. Ці останні зазвичай не шкодують, що вибрали шахрайство як спосіб заробляти на життя, і в результаті маємо козлів, які заробляють на дурнях... Потреба контролю нерідко призводить до ілюзії контролю, і дурень імовірно обманюється більше за інших¹². В автомобілі це проявляється в більшому страху

аварії, коли їдеш не водієм, а пасажиром. Дурень, до речі, не в змозі заснути на пасажирському місці... Він здатний заснути тільки на місці водія!

Дурень кидає кості сильніше, щоб випало «6», обирає «свої» номери в лото, любить ступати в собаче лайно, але уникає драбин¹³. Він упевнений: я виграв у лотерею тому, що мені шість ночей снилася цифра «6», а що «6» помножити на «6» буде «42», я поставив на «42» і виграв. І слід зауважити, що в нього вочевидь здорова психіка, бо в людей з депресією ця ілюзія значно слабша¹⁴.

ДОСЛІДЖЕННЯ ДУРНІВ. ЩО ПОВЧАЮТЬ ТЕБЕ. ЯК ВИКОНУВАТИ ТВОЮ РОБОТУ

В іншій, також дуже добре дослідженій царині дурень частіше за інших вдається до стратегій збереження самооцінки. Вивчення ефекту оманливого консенсусу¹⁵ показує, що ми схильні перебільшувати кількість осіб, які мають такі ж вади, як і ми, і саме цей ефект спонукає дурня за кермом, якому ви зауважили, що він не зупинився на знак «Стоп», відповідати: «Та тут ніхто не зупиняється!»

Дурень часто стає жертвою ретроспективного упередження. У пологовому будинку він каже: «Я знав, що це буде хлопчик»; перед екраном телевізора проголошує: «Я знав, що президентом буде Макрон», а іноді він навіть каже вам: «Я знав, що ти це скажеш!» То що, дурень бреше? Чи, може, він віщун? Ні, дурень використовує ці «я знав» зі стратегічною метою, а саме щоб показати, що він значно краще поінформований, ніж є насправді: «Я знаю, я знаю...» Звісно, не варто говорити про ці висновки дурням, бо вони заперечуватимуть, що функціонують саме так...

Рятуючи самоповагу, багато людей перебільшують свої можливості. Цей ефект виявився в досліджах з психології, які показали, що значна кількість учасників, у різних сферах, оцінюють себе вище за середній рівень, наприклад, за розумом. На одному кінці шкали маємо «дурників», яким дорікають через брак віри в себе, — це факт, у народній психології за такі якості, як простота, покора і скромність, людину часто кваліфікують як «дурнувату», мають за «дурника», себто дурня, з якого інші користають. На другому кінці шкали — ті, хто дає собі дуже високі оцінки, себто козли з непомірною самовпевненістю.

Козел може вельми дорого коштувати суспільству, коли загубиться на морі чи в горах на беккантрі, ба й навіть якщо його перебільшено на самооцінка стосується переважно здатності контролювати швидкість автівки.

Нарешті егоцентричне упередження дозволяє¹⁶ відрізнити трохи тумануватого від великого козла, який не визнає провини за власну дурість. Він тричі розлучений, бо натрапив на трьох дуреп; на роботі нічого не виходить, бо доводиться працювати з купкою криворуких. Ще підлітком він помітив, що смердять не його ноги, а шкарпетки. Якщо його зупиняє поліція за перевищення швидкості — не пощастило. Він нездатний зрозуміти, що «щастить» — тільки спосіб дурня тлумачити ймовірність.

Науковці Даннінг і Крюгер не могли назвати свою публікацію на зразок «Дослідження дурнів, які повчають тебе, як виконувати твою роботу». Така назва статті не пройшла б крізь редакційні фільтри наукового журналу. Утім їхнє дослідження саме про це! Ці два науковці відкрили, що необізнані особи схильні переоцінювати свій рівень компетентності. Як, наприклад, дурень, який ніколи не тримав собаки, розповідатиме тобі, як виховувати твого... Даннінг і Крюгер пояснюють цей ефект тим, що некваліфікованій особі в деяких ситуаціях важко оцінити свої реальні можливості. Ба більше: за висновками цих психологів¹⁷, необізнана особа не тільки схильна переоцінювати власний рівень компетентності, вона також нездатна розпізнати вміння тих, у кого вони є.

Завдяки цим розвідкам ми розуміємо тепер, чому дурень-клієнт повчає фахівця, як тому працювати, а також чому, коли ти щось загубив, завжди знайдеться дурень, який скаже: «Так, де ти його бачив востаннє?»; і що спонукає дурня казати: «Бути адвокатом легко, треба просто вивчити закони»; «Кинути курити? Треба тільки захотіти»; «Пілотувати літак? Те саме, що керувати автобусом» і так далі. Отак після лекції з квантової фізики, з якої він не зрозумів ні слова, дурень подивиться лектору в очі й промовить: «...ну, що вам сказати».

Даннінг і Крюгер вважають навіть, що скромність мала б утримати нас від голосування, бо ми профани в економіці, геополітиці та функціонуванні інституцій, наш рівень підготовки не дозволяє ні

**Коли ти плачеш,
завжди знайдеться
дурень, який скаже тобі:
«Привіт, усе гаразд?»**

належно оцінити передвиборчі програми, ні зрозуміти, що слід робити, щоб поліпшити ситуацію в країні... Адурень тим часом проголошуватиме в кафе: «Особисто я знаю, як зупинити кризу!..» Численні дослідження людей азійського походження показують протилежний ефект Даннінга-Крюгера...¹⁸ Себто схильність недооцінювати свої можливості. Отже, виходить, що в культурі Далекого Сходу, де немає традиції набивати собі ціну, немає й тенденції показувати, що знаєшся на всіх темах...

РАДАР ДУРОСТІ

Існує значно більше механізмів визначення дурості, проте закінчимо цей короткий огляд «цинічною недовірою», від якої дурень підвиду «козел» потерпає значно більше за інших¹⁹. Цинізм визначають як систему негативних переконань стосовно природи людини та її мотивації. Козел вельми часто вражений соціополітичним цинізмом, варто лише запитати в нього. Кілька фраз без дієслів окреслюють його щоденні міркування: «Все гниле»; «Контроль швидкості = рекет, бізнес, викачування грошей»; «Психологи? Усі шахраї»; «Журналісти? Лакузи». Він упевнений, що люди чесні тільки через страх бути впійманими. Козел живе у світі нефаховості й ошуканства. Дослідження показують, що цинічні дурні так мало схильні до співпраці й такі недовірливі, що марнують професійні можливості й, як наслідок, мають нижчий за інших дохід.

Насамкінець можна сказати, що дурень утілює в собі перебільшення різноманітних психологічних тенденцій, виявлених дослідниками. А того, хто збере їх усі, вважатимуть «королем дурнів», себто найбільшим бовдуром, якого бачив світ.

Але дурне запитання... базове для «Чи можна вивчати дурнів?», мабуть: «Чому є стільки дурнів?» Адже варто гукнути на вулиці: «Дурень нещасний!» — і всі озираються! І знов-таки наукова література дає нам відповідь, і навіть багато відповідей.

По-перше, ми обладнані радаром на дурість — ефектом негативності²⁰. Це наша схильність приділяти більше уваги, надавати більше ваги, виявляти більшу цікавість до негативних речей, ніж до позитивних. Ефект негативності має суттєвий вплив на погляди людей, їхні упередження, стереотипи, дискримінацію та заботони. Удома ми

одразу ж помічаємо незроблені домашні справи, а коли вони зроблені — ніколи... Отож саме завдяки викривленню в негативний бік у складному соціальному середовищі ми здатні швидше виявити дурня, ніж генія. До речі, цей ефект негативності приводить до того, що ми помічаємо більше наміру за негативною подією, ніж за позитивною. Шукаючи в домі якийсь предмет, ми маємо схильність думати, що не ми його загубили, а хтось інший заховав: «Хто брав мій...?» Наприкінці, коли щось провалюється, ми схильні думати, що за цим стоїть чийсь злий намір, що це через якогось бовдура усе пропало.

По-друге, зауважмо, що дослідники виявили фундаментальну помилку атрибуції²¹: спостерігаючи за людиною, ми пов'язуємо її поведінку радше з її глибинною природою, ніж із впливом зовнішніх факторів. У багатьох випадках висновок для нас очевидний: перед нами дурень. Отак, якщо нас швидко випереджає автомобіль, це тому, що за кермом недоумок, а не тому, що його дитину травмували в школі; коли товариш протягом двох годин не відповідає на наш імейл, це він точно образився, а не через те, що немає інтернету; якщо колега не передав нам справу, це через лінь, а не через перезавантаження роботою; якщо викладач відповідає мені сухо, це він бовдур, а не моє запитання дурне. Цей механізм також збільшує нашу схильність бачити скрізь дурнів. Ось принаймні дві причини, через які ми такі чутливі до дурості...

ТИПОЛОГІЯ ДУРНІВ

ЖАН-ФРАНСУА ДОРТЬЄ

ЗАСНОВНИК І ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР ЖУРНАЛІВ
CERCLE PSY I SCIENCES HUMAINES

Якщо, як визнають психологи, існують різні форми множинного інтелекту, має бути також чимало варіантів дурості... Через нестачу досконаліших досліджень, та й ніяких власне — наука про дурість ще не народилась (і ця книжка готує для неї ґрунт), — можна почати з опису репрезентативних вибірок.

ВІДСТАЛИЙ

Відсталий, обмежений, невіглас, ідіот, дебіл, баран, причмелений, кретин, тупий, нетяма, кеп, безголовий, вузьколобий, дурноголовий... словник дурості невичерпний. Таке семантичне багатство відображає, без сумніву, відтінки сенсу, різноманіття використання й вплив моди.

Утім, загалом сенс завжди той самий: дурень, з усім різноманіттям формул і метафор, — це той, в кого, як вважають, бракує розуму й обмежений світогляд. Отож дурість завжди визначається відносно якоїсь позиції. Неможливо бути дурнем у собі (коли б усі ними були, ніхто б не міг цього помітити). Іншими словами, дурість вимірюється відносно якоїсь точки відліку, встановленої тим, хто вважає себе вищим.

РАГУЛЬ

Рагулі — англійською *rednecks* або *hillbillies* — грубі, злі, расисти й егоїсти. Принаймні саме так їх малював Кабю, який їх увічнив. Вони

формують лави виборців популістських партій: бо вони дурні, себто не мають політичних роздумів, і послуговуються короткозорими й односторонніми аргументами. Вони мислять «квадратно» — усе або чорне, або біле — без відтінків. Вони уперті, тупі, й раціональні аргументи на них не діють: вони не відступаються від своєї думки. Це їхня думка, крапка!

Вони злі, бо напускаються без жодного співчуття на цапів-відбувайлів і невинних жертв: арабів, черношкірих, узагалі мігрантів.

Вони егоїстичні, бо для них важить тільки одне: їхній добробут, їхній комфорт, їхнє бажання «бабок»...

Але чи існують насправді рагулі як психологічний профіль? Коли так, імовірно, існує органічний зв'язок між глупством (себто низьким розумовим рівнем) і злостивістю (яку треба розуміти як егоїзм і зневагу до інших).

Хіба що цей зв'язок лише кон'юнктурний: бо можна бути дурним і добрим (дивіться «сільський дурник»), так само як водночас злим і розумним. Хіба це не такі власне творці «рагуля», карикатуристи (Кабю, Райзер...) з газети *Hara-Kiri*, що хотіла бути водночас «дурною і злою»? Ці люди насправді не були дурними (попри те що систематичне карикатурування й кліше звужують розум). А злими були часто.

УНІВЕРСАЛЬНИЙ ДУРЕНЬ

«Усі вони дурні!» Цей висновок зазвичай проголошують доволі голосно, з ліктями на шинквасі. Але хто ці «всі»? Політики, їхні виборці, чиновники, дилетанти тощо, а в широкому сенсі — всі, бо формула не передбачає нюансів.

Саме такий брак розрізнення в судженні, зарозумілість, з якою особа вивищує себе над людством, привласнюючи право судити решту світу, — це і є доволі певний знак, що перед нами справжній дурень. «Помилці властиво не вважати себе такою», — відзначав Декарт. Це ще більше властиво дурості. Дурень вочевидь не може розпізнати власну дурість. Натомість він встановлює доволі точний критерій для виявлення дурня поблизу. Хоч де ви є, щойно прозвучить гнівна заява: «Усі дурні!» — можете бути певні, що один неподалік.

ШТУЧНА ДУРІСТЬ

«Комп'ютер — круглий дурень»²². Це каже не абихто: Жерар Беррі викладає інформатику в Колеж де Франс. Цей фахівець зі штучного інтелекту упевнено заперечує домисли (необґрунтовані) щодо здатності машин перевершувати людський розум.

Без сумніву, штучний інтелект зробив за останні шістьдесят років великий поступ. Без сумніву, машини вміють розпізнавати зображення, перекладати тексти, визначати медичні діагнози. У 2016 році програма *AlphaGo* компанії *DeepMind* змогла переграти в го одного з найкращих гравців світу. Це досягнення вражає, та при цьому забувають сказати, що *AlphaGo* вміє тільки одну річ: грати в го. Так само як програма *Deep Blue*, яка виграла у Каспарова в шахи 1996 року — уже понад двадцять років тому. Так звані «розумні» машини засвоюють тільки дуже спеціалізовані навички й переймають їх від свого людського вчителя. Розмови про автономію машин, які «самостійно навчаються», — це міфи: машини не вміють переносити набуті вміння з однієї галузі в іншу, водночас саме такий перенос — один із базових механізмів людського інтелекту. Сила комп'ютерів — у потужній робочій пам'яті й блискавичній обчислювальній здатності.

«Здатні навчатися» комп'ютери, які працюють за принципом *deep learning* (нове покоління штучного інтелекту), не розумні, бо не розуміють, що роблять. Отак, програма автоматизованого перекладу *Google* навчається тільки використовувати слово в заданому контексті (послугуючись великим масивом прикладів), водночас залишається цілковитою «кретинкою»: у жодному разі вона не розуміє сенсу слів, які застосовує.

Ось чому Жерар Беррі дозволяє собі казати, що, по суті, «комп'ютер — круглий дурень».

КОЛЕКТИВНА ДУРІСТЬ

Колективний розум означає форму групового інтелекту, таку як у мурах чи нейронів: кожен елемент окремо майже ні на що не здатний, але груповий ефект робить дива. Магія самоорганізації дає мурахам здатність будувати мурашник з галереями, шлюбною кімнатою,

коморою, інкубатором, системою аерації... Деякі займаються городництвом (вирощують гриби), тваринництвом (ті) тощо.

Попри те що їхнє функціонування досі не зрозуміле, модель колективного розуму швидко завоювала визнання. Вона базується на простій ідеї: ціле перевищує суму доданків. Колективне рішення й спільна творчість ліпші за індивідуальні рішення.

І все ж трапляється й так, що разом виходить гірше, ніж поодиноці. Отож колективний розум має зворотний бік — колективну дурість. У групі наша розпізнавальна здатність може бути суттєво зменшена: знамениті дослідження групових норм, проведені психологом Соломоном Ашем, вже давно засвідчили це. Якщо більшість обстоює явно хибну й дурнувату теорію, цього досить, щоб привернути решту внаслідок ефекту конформізму. Інший приклад — оманливі переваги «мозкового штурму»: візьміть групу з десяти осіб і загадайте їм працювати разом упродовж півгодини над якимсь проектом (наприклад, придумати гасло, щоб привабити туристів до міста). Паралельно загадайте те саме іншій групі, в якій усі працюватимуть індивідуально. Зберіть відповіді: пропозиції групи № 2 значно багатші й численніші за пропозиції групи № 1. Іншими словами, іноді ціле менше за суму доданків.

До речі, немає сенсу проводити великі психологічні експерименти на підтвердження групової глупоти. Усе, що виявляється в лабораторії, щодня можна спостерігати на робочих нарадах, де колективні зусилля породжують стільки ж дурниць, скільки можна наробити самотійно.

ЛЕГКОВІР

Чи є хто легковірніший за дитину? Вона готова «проковтнути» будь-що: що є десь на небі старий пан з білою бородою, який мандрує в летючих санях, запряжених оленями, і приносить подарунки слухняним дітям, або що маленька мишка приходиться по випалій зуб і залишає монетку натомість...

Легковірність — це форма дурості, властива дитинству. Принаймні на думку такого психолога, як Жан Піаже. А філософ Люсьєн Леві-Брюль вважав, що первісні народи зі своїми анімістичними віруваннями в «духів лісу», наділених магічними силами, також були

вельми легковірними, і це начебто доводить, що дикуни, як і діти, не доросли до свідомого віку.

Але довелося визнати, з огляду на психологічні експерименти, що діти не такі наївні, як про них думали: вони погоджуються, що олені можуть літати, але тільки в якомусь паралельному світі, який не підлягає законам цього світу, де, як вони добре знають, олені не літають. Ми й самі, раціональні дорослі, готові повірити в існування часточок з дивною поведінкою (одночасне перебування в двох місцях, спілкування на відстані), бо так нам кажуть фізики. Дехто з цих науковців — люди релігійні й вірять навіть у воскресіння Христа.

Ці факти змусили психологів і соціологів переглянути значення слів «бути легковірним». Відтак легковірність не вважається більше браком логіки (іншими словами, дитячим глупством): віра в очевидно неймовірні речі більше пов'язана з системою відліку, а не з наївністю й браком проникливості.

Наприкінці життя Люсьєн Леві-Брюль визнав, що помилявся щодо «примітивних» народів. Визнання своєї помилки додає довіри, бо така поведінка доволі рідкісна в світі філософів.

ДЕБІЛ

Коли наприкінці XIX сторіччя Жюль Феррі запровадив у Франції обов'язкову шкільну освіту, виявилось, що деякі учні нездатні вчитися за звичайною програмою. Тоді двох психологів, Альфреда Біне й Теодора Сімона, попросили розробити тест на інтелект, щоб виявляти таких дітей і надавати їм підхоже навчання: цей тест ліг в основу того, що стане згодом знаменитим тестом на КІ (коефіцієнт інтелекту).

Вважається, що середній коефіцієнт інтелекту в нормальному розподілі дорівнює 100. Тести на КІ привели до визначення дебілізму і його підвидів: «легкий дебілізм», коли КІ менше за 80 (і більше за 65); «середні дебіли» мають КІ між 50 і 65; «глибокі дебіли» (яких раніше називали імбецилами) — між 20 і 34. Ще нижче (КІ менше ніж 20) — «глибока розумова відсталість».

Сьогодні психологія відмовилась від слів «дебіл» і «відсталий», замінивши їх евфемізмами: ми кажемо «гандикап», «затримка розвитку», «уповільнений розвиток», «труднощі навчання», себто «інший» (точно так, як більше не кажуть «генії» чи «обдаровані», а натомість —

«ранні діти» чи «з високим потенціалом»). Що не заважає на практиці використовувати тести, щоб класифікувати дітей відповідно до ступеня їхнього розумового відставання, бо треба ж їх спрямувати до відповідних навчальних закладів.

ІМБЕЦИЛ. ІДИОТ

Терміни імбецильності чи ідіотизму застосовували на зорі психіатрії як науки, щоб описати осіб з дуже низьким рівнем інтелектуального розвитку, нездатних читати, писати, а часом і говорити. Філіп Пінель уважав Віктора з Аверона, дитину-дикуна, ідіотом: сьогодні того назвали б «аутистом».

«Типовий ідіот — це особа, яка нічого не знає, нічого не може, нічого не хоче, і всякий ідіот так чи інакше наближається до цієї крайньої недієздатності», — писав французький психіатр Жан-Етьєн Ескіроль.

Лікар Поль Сольтє в своїй праці «Психологія ідіота й імбецила: нарис патологічної психології» (1891) присвятив розділ «ідіотам і імбецилам». Висловлюючи жаль з приводу відставання французької психології від англійської та американської, він зауважує, що

Хто зможе сказати, чим організація імбецила відрізняється від організації іншої людини?

Бюффон

немає однаковості у визначенні ідіотизму чи імбецильності: одні беруть за критерій оцінювання інтелект, другі — мовлення (нездатність правильно говорити), треті — моральні якості (невміння опанувати себе).

Психологи поступово відмовляються від концепції ідіота. Єдине, що подекуди залишається, — це поняття «ідіот-савант» (хоч перевагу віддають усе ж таки «синдрому саванта»): тип, що об'єднує деякі випадки аутизму чи синдрому Вільямса, якому властиві затримка розвитку мовлення або загалом розумового розвитку і водночас надзвичайні здібності в певній царині, як-от розрахунки, малювання, музика...

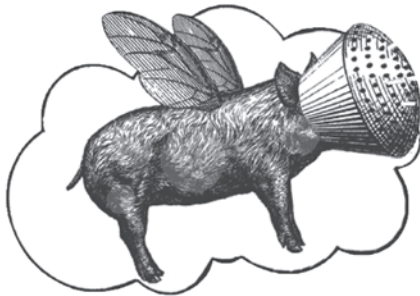
Сільський дурник є прототипом розумово відсталого, благоуватого чи простака. Колись у селі завжди був свій дурник («фада» казали на півдні Франції), якого використовували на підсобних роботах.

Його вважали великою дитиною, милою, завжди усміхненою, що сміється й радіє знічев'я. Його не боялися. У «Білосніжці» персонаж Простак — усмішка від вуха до вуха, великі очі, на голові ковпак — своєрідна ілюстрація цього типу.

БЛАГУВАТИЙ

Благуватий — гарне слово, щоб назвати божевільного, не злого божевільного, а радше оригінала. Благуватий недалеко відійшов від дивака — людини, що робить дивні чи екстравагантні речі. А дивак близький до химерника, французькою *zigoto*, і за визначенням дуже ретельного Національного центру текстових і лексичних ресурсів (*Centre national de ressources textuelles et lexicales*) це «загалом фантазер, екстравагантної поведінки». Тут же читаємо, що *faire le zigoto* означає «хизуватися, удавати розумника, блазнювати». «Блазнювати» — це також «удавати клоуна».

Благуватий, дивак, химерник — усі ці слова, може, й віддаляють нас від власне дурнів, але всі вони разом належать до загальної категорії макоцвітних...

ПОГЛЯД ЕДГАРА МОРЕНА

Слово *con*²³ заслугоує на те, щоб ми спершу відзначили його мачистський характер: ніжний отвір жіночого статевого органа вульгаризовано до тупого органа. Ми ж не кажемо *pinnerie* (*pine* – прутень).

Це Жак Превер 67 років тому привернув мою увагу до цього слова. Я сказав йому: «Мені подобаються дурні (*cons*) фільми», а він відповів дразливо: «*Con* – дуже гарне слово, одне з найгарніших».

Це не заважало мені час від часу говорити: «Яка дурня» (*Quelle connerie*); але відтак я дуже рідко кажу: «Це по-дурному» (*C'est con*), – і не дозволяю собі казати: «Це дурень» (*C'est un con*), – так само як намагаюся не зловживати словом *salaud* (гадина).

А втім, слово «дурість» (*connerie*) далеко відійшло від своїх фізіологічних коренів, і воно сильніше за «глупство» чи «тупість». Але узагальнення позбавляє слово всякої точності. Судити дурість інших означає припускати, що самі ви цілком позбавлені дурості. Тому, перш ніж його промовити, слід придивитися до себе самого. І запитати в себе, чи не дурість це – казати «дурість». Тож цим словом слід оперувати з надзвичайною обережністю. І все ж воно заповнює лакуну нашого словника, тому що «глупство» і «тупість» не є ні синонімами, ні еквівалентами, адже «дурість» поєднує помилку, глупство і самопевність.

Я зі свого боку розглядаю як нерозривну єдність протилежностей *Homo sapiens* (людину розумну) і *Homo demens* (людину безумну): божевілля, маячня, помутніння, гібрис і... нам бракує немачистського слова замість *connerie* (дурість). І це якась дурня.

Едгар Морен

ТЕОРІЯ МУДІВ

ЗУСТРІЧ ІЗ ДАРОНОМ ДЖЕЙМСОМ

ПРОФЕСОРОМ ФІЛОСОФІЇ
КАЛІФОРНІЙСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ В ІРВАЙНІ

► ХТО ТАКИЙ МУДЬ ЗГІДНО З ВАШОЮ ТЕОРІЄЮ?

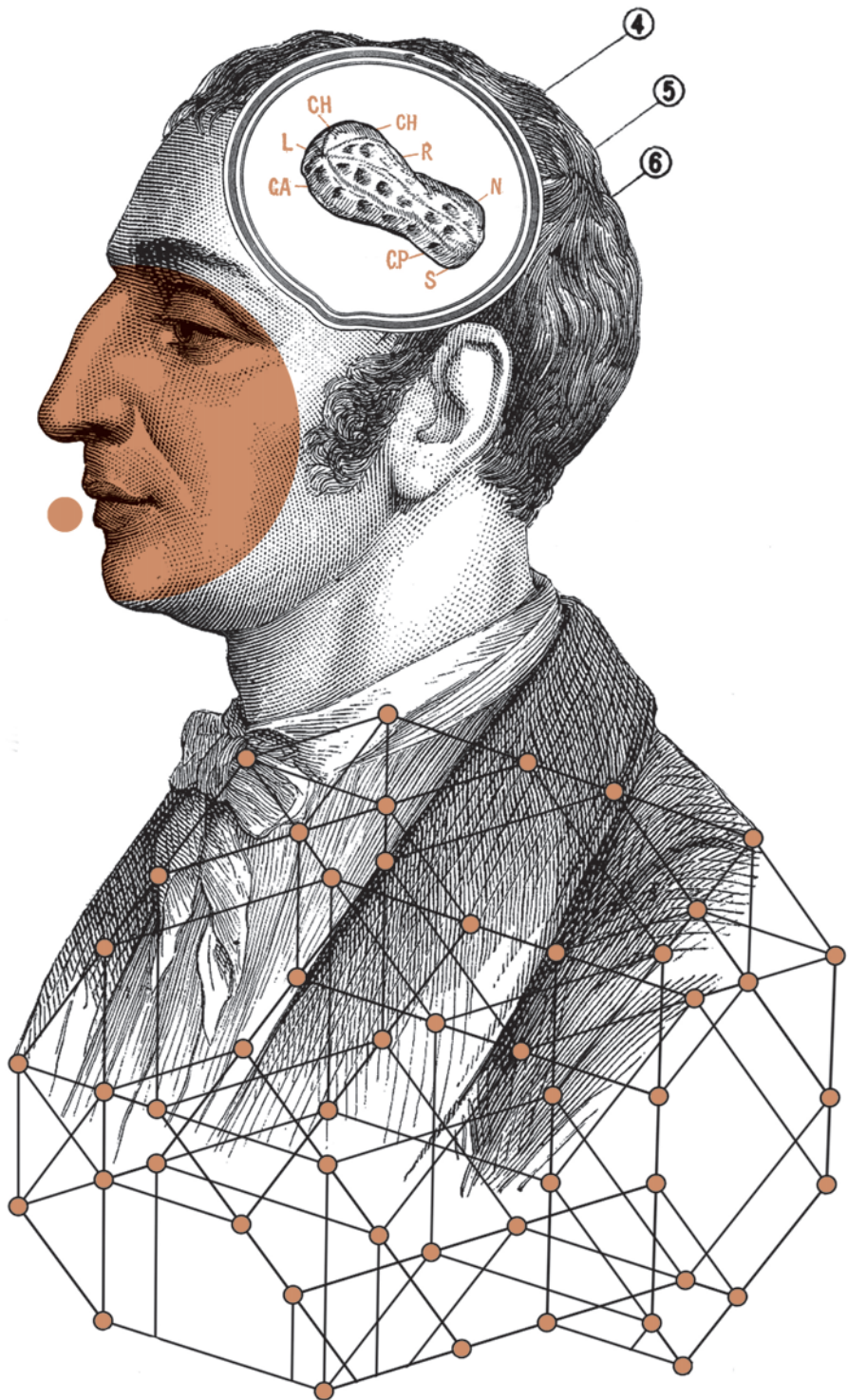
Йдеться про чоловіка, рідше про жінку, який дозволяє собі особливі переваги в суспільному житті й має імунітет до докорів. Типовий приклад — мудь, який ігнорує чергу на пошті, користуючись привілеєм, який надається лише в нагальних випадках або вагітним жінкам. При цьому він не має жодного виправдання, крім того, хіба, що почувається красивим, багатим чи розумнішим за інших: а отже, він вважає, що його час дорожчий за час інших. І якщо ви його попросите стати в чергу, як усі інші, він не послухає або ще й обізве вас. Не те щоб він зневажав інших, вони, як йому здається, не заслуговують на його увагу. Оскільки вони не розуміють, який він надзвичайний, вони його не цікавлять.

► МУДІ ЗАВЖДИ МУДІ, В УСІХ СФЕРАХ ЖИТТЯ?

Не обов'язково. Дехто поводить себе мудем, бо в нього важкий період, або тиждень утримування «від» чогось, або просто перехідний вік. Але для мене мудь, у прямому сенсі, справжній мудь, є постійним мудем у різних сферах, хоч і не конче у всіх: він може бути мудем на роботі й на дорозі, але не в сім'ї, і навпаки. Цілковитий мудь, хоч де, — рідкісне явище. Сталін, мало що божевільний убивця, схоже, був таким скрізь.

► А ДУЖЕ ВИХОВАНІ Й КУЛЬТУРНІ ЛЮДИ, ЧИ МОЖУТЬ ВОНИ ПОВОДИТИСЯ, ЯК ОСТАННІ МУДІ?

Як останні, не знаю, та, хоч там як, вони стільки ж муді, як і всі решта. Розум не заважає бути закінченим мудем, навіть може прислужитися в цьому, коли мудь убіє собі в голову, що вищий за натовп. Розум, як і фінансовий добробут

чи краса, — це така якість, завдяки якій легше полюбити себе й привернути до себе інших. Такі люди дійсно наражаються на ризик стати самовдоволеними мудями.

► **КОЛИ ТАК, ЧИ МОЖНА СКАЗАТИ, ЩО ВИЗНАЧЕННЯ «МУДЬ» РАДШЕ ХАРАКТЕРИЗУЄ НАШУ ПОВЕДІНКУ В СУСПІЛЬСТВІ, НІЖ РОЗУМ ЧИ ЕМОЦІЙНИЙ СТАН?**

Так, ідеться саме про суспільну поведінку, але внутрішнє джерело її — в нездатності виявляти цікавість до інших. Муді вважають, що це ми повинні до них пристосовуватись, як до будь-якої реальності, й може бути, що дехто з їхніх друзів так і робить зрештою. Отже, є й частина соціальної динаміки, та насамперед це особистісне й глибоко вкорінене, і його важко викорчувати.

► **МУДЬ, ЯКИЙ УСВІДОМЛЮЄ СВІЙ МУДИЗМ, ВСЕ Ж ЛИШАЄТЬСЯ МУДЕМ?**

Проблема в тім, що мудь може чудово усвідомлювати, ким він є, і пишатися цим: «Ну й що, я мудь, це ваша проблема!» Самоусвідомлення замало для того, щоб щось змінити. Мудь так міцно засів у своєму мудизмі, що йому важко брати під сумнів свої дії. Проте не зовсім неможливо: під впливом екзистенційної кризи, автомобільної аварії чи жалоби він здатний трохи опанувати себе. Або ж старіючи. Але насамперед через брак енергії чи тестостерону! Такі випадки дуже рідкісні, не варто на це дуже розраховувати. Хоч там як, самого усвідомлення власного мудизму замало для того, щоб глибоко вразити мудя.

► **ЧИ ТРАПЛЯЮТЬСЯ МУДІ СЕРЕД ДІТЕЙ?**

Коли бачиш часом їхній егоцентризм, здається, що так, однак я не думаю, що мудизм можна вважати стабільною рисою характеру дітей. Вони для цього надто швидко змінюються. Він радше може проявитися в підлітків, хоч, знов-таки, вони його переростають. Саме в дорослому віці мудизм робиться постійним і систематичним.

► **СКІЛЬКИ МУДІВ ПОМІЖ ДОРΟΣЛИХ? ОДИН З ДЕСЯТЬОХ? ОДИН З ДВОХ?**

Усе залежить від культури, субкультури, від середовища. Їхня частка значно більша в США, ніж у Канаді; в Італії чи Бразилії більша, ніж у Японії; і майже скрізь більша, ніж у Японії, до речі. І, звісно ж, повсякчас змінюється: як на мене, сьогодні в Сполучених Штатах їх значно більше, ніж раніше, і вони значно помітніші в ЗМІ. Один з двох — це мені видається забагато для будь-якої країни, бо кожне суспільство виживає завдяки цивілізованій поведінці й співпраці його членів, а муді в цьому не дуже.

► **ЯК УСЕ Ж ПОЯСНИТИ ЇХНЮ ЖИВУЧИСТЬ?
МОЖЕ, ЕВОЛЮЦІЯ СТВОРИЛА ЇМ ПЕРЕВАГИ?**

Імовірно, щось у поведінці приматів і в поведінці чоловічого домінування, з усіма цими владними іграми, щоб дістатися вершини, відіграло роль в увіковіченні мудів, що вважають себе вищими за інших. Але я не думаю, що ці фактори відіграли вирішальну роль в розвитку цивілізації та інституцій, структура яких дозволяє стримувати мудів.

У культурі, де панує індивідуалізм, як у США, вони створюють більше проблем.

► **ЩО З НИМИ РОБИТИ? ЧИ МОЖНА ЇХ ЗМІНИТИ?**

Я думаю, що вони можуть змінюватися, проте краще в це не втручатися. Трапляється, що мудя тримають в компанії, бо він приносить гроші, наприклад, або академічний престиж. Роберт Саттон мав рацію зі своїм гаслом «жодного мудя»²⁴, але досягти цього не завжди можливо. Тому треба шукати способи їх знешкодити, єдиним фронтом, тому що муді досягають свого, налаштовуючи людей одне проти одного. Це значно простіше в маленьких групах, ніж у політичному контексті. Але суспільство здатне зробити багато, щоб зменшити кількість мудів, хоч це й важко, бо в них дуже добре виходить ставати нам поперек дороги!

► **А МУДІ В СІМ'І?**

Це водночас дуже банальна і дуже делікатна ситуація. Часто ми намагаємось ізолювати мудя. Трапляється, що жінка не може чи не хоче розлучитися з мудем, але докладає зусиль, щоб максимально уникати його, зменшити контакти з ним. Нерідко цим і обмежується вибір засобів для збереження нашого психічного здоров'я...

► **ЧИ МОЖНА СКАЗАТИ, ЩО МУДІ ПОЧУВАЮТЬСЯ ЩАСЛИВИШИМИ,
НІЖ ПЕРЕСІЧНА ЛЮДИНА?**

Хороше запитання! Платон і Аристотель розвинули об'єктивне бачення щастя: діяти справедливо. А цього мудь не робить! До того ж його стосунки з людьми нікудишні. Утім, визнає він це чи ні — часто ні — мудь може бути щасливішим за пересічну людину через суб'єктивніше бачення щастя, власне, задоволення, що сприймається як щастя. Мудь задоволений собою, коли він отримує те, що хоче: увагу, славу, гроші, владу, престиж — усе, на що він, на його думку, має право. Але часто йому вдається зберегти своє відчуття вищості тільки ціною величезного напруження. Хоч який мастак у цій грі, а він у ній справжній геній, мудь змушений завжди бути найхитрішим і тримати фронт проти всіх, без винятків, навіть у буденних контактах. У собак чи горил

ЗМІСТ

Застереження. Хто входить тут, покинь усю надію	7
Наукове вивчення дурнів (<i>Серж Чиккотті</i>)	13
Типологія дурнів (<i>Жан-Франсуа Дортъє</i>)	21
Теорія мудів (<i>Зустріч із Аароном Джеймсом</i>)	29
Від дурниці до ахінеї (<i>Паскаль Анжель</i>)	35
Людині властиво помилятися (<i>Жан-Франсуа Мармїон</i>)	43
Дурість і когнітивні упередження (<i>Єва Дрозда-Сенковська</i>).....	53
Двошвидкісне мислення (<i>Зустріч з Денієлом Канеманом</i>).....	63
Де у мозку дурість (<i>П'єр Лемаркі</i>)	71
Свідома дурість (<i>Ів-Александр Тальманн</i>).....	79
Чому дуже розумні люди часом вірять у дурниці? (<i>Бріжит Аксельрад</i>)	87
Чому ми знаходимо сенс у збігах (<i>Зустріч з Ніколя Говрі</i>)	95
Дурість як логічна маячня (<i>Борис Цирюльнік</i>)	101
Мова дурості (<i>Патрік Моро</i>)	107
Емоції не (завжди) роблять нас дурними (<i>Зустріч з Антоніо Дамасіо</i>)	115
Дурість і нарцисизм (<i>Жан Коттро</i>)	119

Найгірші медійні маніпулятори? Медіа! (<i>Зустріч з Раяном Голідеєм</i>)	127
Злі й дурні соціальні мережі (<i>Франсуа Жост</i>)	135
Інтернет: поразка інтелекту? (<i>Зустріч з Говардом Гарднером</i>)	145
Дурість і постправа (<i>Себастьян Дієгез</i>)	149
Метаморфози націоналістичних дурущів (<i>П'єр де Сенарклан</i>)	163
Як боротися з колективними помилками? (<i>Клоді Бер</i>)	171
Чому ми споживаємо як дурні (<i>Зустріч з Деном Аріелі</i>)	175
Людина: вид тварин, здатний на все (<i>Лоран Бер</i>)	179
Як боротися з козлами (<i>Емманюель Піке</i>)	189
Дурість очима дітей (<i>Зустріч з Елісон Гопник</i>)	197
Чи сняться нам дурниці? (<i>Дельфін Удієт</i>)	203
Найбільша дурість — це вважати себе розумним (<i>Зустріч з Жаном-Клодом Карр'єром</i>)	209
Жити в мирі зі своїми дурущами (<i>Стасі Калаан</i>)	215
Дурість — це фоновий шум мудрості (<i>Зустріч з Тобі Натаном</i>)	223
Примітки	229

Науково-популярне видання

Чому люди тупі? Психологія дурості

За редакцією *Жана-Франсуа Марміона*

Головний редактор *С. І. Мозгова*
Відповідальний за випуск *А. В. Альошичева*
Художній редактор *А. В. Белякова*
Технічний редактор *В. Г. Євлахов*
Коректор *Ю. Я. Карпета*

Підписано до друку 27.01.2020. Формат 60х90/16.
Друк офсетний. Гарнітура «Literaturnaya». Ум. друк. арк. 15.
Наклад 3250 пр. Зам. № .

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
Св. № ДК65 від 26.05.2000
61001, м. Харків, вул. Б. Хмельницького, буд. 24
E-mail: cop@bookclub.ua

Віддруковано у ПРАТ «Харківська книжкова фабрика “Глобус”»
61052, м. Харків, вул. Різдяна, 11.
Свідоцтво ДК № 3985 від 22.02.2011 р.
www.globus-book.com

- за телефонами довідкової служби
(050) 113-93-93 (МТС); (093) 170-03-93 (life);
(067) 332-93-93 (Київстар); (057) 783-88-88
 - на сайті Клубу: www.bookclub.ua
 - у мережі фірмових магазинів
див. адреси на сайті Клубу або за QR-кодом
- Надсилається безкоштовний каталог**

**Для гуртових
клієнтів**

Харків

тел./факс +38(057)703-44-57
e-mail: trade@ksd.ua

Запрошуємо до співпраці авторів

e-mail: publish@ksd.ua

Ч-75 **Чому люди тупі? Психологія дурості** : збірник статей / за ред.
Ж.-Ф. Марміона ; пер з фр. М. Марченко. — Харків : Книжковий
Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2020. — 240 с.

ISBN 978-617-12-7615-4

ISBN 978-2-36106-511-9 (фр.)